

Aleksanteri-konferenssi 2022 ”The New Era of Insecurity”

Järjestyksessään kahdeskymmenesensimmäinen Aleksanteri-konferenssi järjestettiin 26.–28. lokakuuta Helsingin yliopistolla. Raskaasta sisälöstään huolimatta tupa oli ilahduttavan täynnä ja ihmiset silminnähden innoissaan saadessaan tuulettaa koronavuosien kalkitsemia jäseniään ja sosiaalisia tarpeitaan. Sota on tiivistänyt tiedeyhteisön rivejä – yhteistä tekemistä on nyt paljon. Tuskin missään konferenssissa on ollut niin helppo alkaa juttusille tuntemattomien kanssa. Joka ikinen haluaa auttaa Ukrainaa ja ymmärtää sotaa oman tutkimuksensa kautta.

Keskiviikko

Konferenssin komea alku sysäsi osallistujat perinteisen akateemisen tunnerekisterin mukavuusalueen ulkopuolelle, kun upeääninen Sofija Jakovyšyna tulkitsi Philomela-kuoro taustallaan maailmalla tunnetuksi tulleen ukrainalaisen laulun *Oi u luzi tšervona kalyna* Metsätalon juhlasalissa. Avauspuheenvuorossaan Katri Pynnöniemi

tiivistä, mitä konferenssissa pohditsellaan: Mitä tapahtui ennen sotaa, niin sanotun alhaisen konfliktin aikana? Miksi Venäjä hyökkäsi ja miten se sotii? Miten maailma muuttuu tästedes? Ensimmäinen varsinainen puhuja Ayşe Zarakol Cambridgen yliopistosta lähti pohjustamaan kriisiä niinkin kaukaa kuin Mongolien valtakaudesta. Ajassamme on monta tekijää, jotka ovat olleet läsnä myös maailmanhistorian vaikeimpina aikoina. Tänä päivänä meitä vaivaavat taas kauas politiikan taakse menevät rakenteelliset kriisit, kuten taloudelliset kysymykset, pandemia, väestön liike ja ilmastonmuutos. Venäjällä on menossa kriisi legitimaatiossa, mikä ilmentyy mm. tekopyhytenä politiikassa, mutta ei Eurooppakaan puhtaita papereita saa: meidän tulisi paremmin tunnistaa niin rakenteelliset kriisit kuin ymmärtää se, että imperiumien perintö ei katkea veitsellä leikaten.

Allekirjoittaneet kunnioittivat läsnäolollaan keskiviikon paneelia ”The Role of Gender and Sexuality in Russia’s War Against Ukraine”,

Keskustelu Tiedekulmassa. Kuva: Mariia Fursina.

toinen puheenjohtajana ja toinen yleisön edustajana. Maisa Borgin ja Maare Käisin esityksessä perattiin ukrainalaisten naissotilaiden visuaalisia representaatioita sosiaalisessa mediassa. Kuvat nojaavat pitkälti militarisoitun feminiinisuuden perinteisiin, joissa nainen ilmentää perinteistä feminiinistä kuvastoa naisellisella, kauniilla ulkomuodollaan, mutta maskuliiniseen ympäristöön ja varusteisiin kiedottuna. Kuvien tarkoitus on niin normalisoida naisten asemaa armeijassa kuin saavuttaa kansainvälisen yleisön tuki Ukrainalle, mutta kannustaa myös omia miehiä taisteluun häpäisyn tai rohkaisun kautta. Melanie Mierzejewski-Voznyak kertoi varovaisen positiivisia havaintoja sukupuolten välisestä tasa-arvosta Ukrainassa. Naisten osuus päättävissä asemissa on kasvanut tasaisesti ja roolit vapautuneet laajemmin yhteiskunnassa. Kehitys on ollut sen suuntaista, että tuskin on odotettavissa sukupuolten ”taantumaa”, joka usein riivaa sodasta selviytyneitä yhteiskuntia.

Katalin Miklóssyn moderoimassa paneelissa ”Russia’s Politics of Memory. Why Does the Kremlin Weaponize History?”, Francine Hirsch, Georgiy Kasianov, Evgenia Lezina ja Bartłomiej Gajos käsittelivät monien esimerkkien avulla, kuinka Venäjä käyttää historiaa poliittisesti

hyväkseen legitimoidakseen ”sotilaallisen erikoisoperaation”. Ukrainan suvereniteetin kiistämiseksi löydettiin syvälle neuvosto-aikaan juontuvia viitteitä, eikä ukrainalaisten leimaamisessa natsiksi ja pettureiksi ole historian valossa mitään uutta.

Ensimmäisen päivän ilta huipentui vastaanottoon Helsingin kaupungintalolla, josta päällimmäisenä jäi mieleen Ukrainan suurlähettilään Olga Dibrovan vetoava puhe. Dibrova toisti Ukrainan vaatimuksen ”taivaan sulkemisesta”, viitaten toivottuun lentokieltoalueeseen Ukrainan yllä, ja kohdisti sen Naton lisäksi myös akateemiselle yhteisölle. Tieteilijöitä hän kehotti visioimaan Ukrainan tulevaisuuden.

Torstai

Torstai alkoi maanpuolustuksellisella tykityksellä ”War and Defence Preparation in Russia and its EU Neighborhood: Societal and Institutional Transformations in a Comparative Perspective” – paneelissa. Jonna Alava puhui patrioottisen kasvatuksen muutoksesta Venäjällä. Sodan alkamisen jälkeen Venäjän kouluissa on toteutettu militaristista ja sotaa tukevaa propagandaa sekä tehty monia rakenteellisia ja sisällöllisiä

Sofija Jakovyshyna. Kuva: Mariia Fursina.

muutoksia, joiden tarkoituksena on kontrolloida opiskelijoita ja taata ritualistinen tuki Putinille ja sodalle. Linda Hartin ja Marjo Rantalan esityksessä käsiteltiin sukupuolen ja sotatyön suhdetta Suomessa. Nykyinen asevelvollisuusjärjestelmämme on pitkälti kompromissi, mitä tulee oikeuksiin, resursseihin ja reunaehtoihin. Miesten pakollisella asevelvollisuudella ja naisten vapaaehtoisella asepalveluksella on laaja hyväksyntä. Suuret tai nopeat muutokset eivät näytä todennäköisiltä etenkin nykyisessä turvallisuuspoliittisessa tilanteessa. Sukupuolten tasa-arvoa kehitetään kuitenkin eri konteksteissa: sekä asevoimien sisällä että yhteiskunnassa laajemmin. Weronika Grzebalska toi tuulahduksen Puolasta, jossa 84 % kansasta kannattaa sukupuolineutraalia asepalvelusta. Naisten määrän lisääntymisellä on taustallaan kaksi tendenssiä: toisaalta nykyinen tasa-arvo kehitys ja toisaalta omien juurien hakeminen kommunismia edeltäneestä ajasta, jolloin naisten osallistuminen maanpuolustustyöhön oli laajamittaista ja luonnollisena pidettyä.

Päivän ensimmäisessä täysistunnossa viimeistään kävi selväksi, että feministinen lähestymistapa turvallisuuteen ja sotaan on raivannut tiensä marginaalista keskiöön. Tamara

Martsenyuk Kiovan Mohyla-akatemiasta Ukrainasta luennoi naisten osallistumisesta Ukrainan puolustukseen. Kyselyjen mukaan 78 % miehistä ja 59 % naisista on valmiita osallistumaan aseelliseen puolustukseen. Ukrainan armeijassa naisia on palveluksessa yli 20 %. Martsenyuk pitää naisten suurta osallisuutta puolustukseen syynä siihen, miksi Ukrainan yhteiskunta on kestänyt ja kestää. Tasa-arvoinen ja vapaaehtoinen asepalveluksen malli on kaikkein suosituin vaihtoehto Ukrainassa eroten siten suuresti suomalaisesta kontekstista. Martsenyuk toi myös kriittisen tervehdyksen ukrainalaisilta feministeilä, jotka vaativat länsimaisia feministejä lopettamaan pasifistiset puheet ja osallistumaan ilmapuolustuksen hankkimiseen Ukrainalle. Martsenyukilta kysyttiin, miten hän kommentoi Ukrainan yhteiskunnan militarisoitumista. Martsenyukin mukaan Ukraina ei ole lainkaan militarisoitunut, mikä yllätti varmaan monen kuulijan, mutta jätti miettimään, voimmeko edes puhua militarisoitumisesta, mikä käsitteenä on aika negatiivinen olemassaoloon puolustavan maan kohdalla.

Katri Pynnöniemen johtamassa paneelissa analysoitiin retoriikkaa, jonka avulla Venäjä legitiimoi hyökkäystä Ukrainaan. Yksi näkyvimmistä viestijöistä Venäjällä on ollut ortodoksinen kirk-

Ayşe Zarakol. Kuva: Mariia Fursina.

ko. Elina Kahla toi esityksessään ”Apocalyptic Underpinnings in ROC Leadership Rhetoric on War” esiin sodan lietsunnan äärimilleen viedyn puolen apokalyptisenä konfliktina. Kristilliseen eskatologiaan kytkeytyvän ajattelun äärimäisissä muodoissa Venäjällä nähdään olevan erityinen rooli maailmanjärjestystä ylläpitävänä messiaanisenä voimana. Veriuhrauksen ja pyhän sodan retoriikka yhdistyvät synkällä tavalla Venäjän poliittisen johdon tapaan hyödyntää kansalaisuskontoa oikeutuksena sodalle.

Kauaa ei oltu sukupuolentutkimuksesta erossa. Keskiviikkoiltana Anni Lappela Helsingin yliopistosta luotsasi keskustelua sukupuolivähemmistöjen haasteista ja maskuliinisuuden muutoksesta Ukrainassa sekä Venäjän joukkojen harjoittamasta seksuaaliväkivallasta Ukrainassa. Paneeli koostui kokonaan ukrainalaistutkijoista: Tamara Martsenyuk, Maryna Shevtsova Ljubljanan yliopistosta ja Marta Havryshko Baselin yliopistosta Sveitsistä toivat ensikäden tietoa Ukrainasta tähän tärkeään teemaan. Raiskausten ja muiden seksuaalirikosten laajuus ja raakuus ovat järkyttävää kuultavaa. Kyse ei ole yksittäisten sotilaiden ylilyönneistä, vaan vaikuttaa siltä, että vapautta harjoittaa näitä toimia käytetään laajasti venäläissotilaiden rekrytoinnissa ja motivoinnissa. Raiskausten tutkinta on vasta aluillaan ja kansainvälisellä yhteisöllä on suuri vastuu niiden käsittelyssä tulevana vuosina. Kuka antaisi myös raa’asta seksuaalisesta väkivallasta selvinneille tunnustusta sodan jälkeen? Oppisimkeko käsittelemään näitä asioita paremmin, niin että uhrit eivät joutuisi kantamaan häpeän stigmaa harteillaan koko loppuelämänsä ajan?

Perjantai

Viimeisen konferenssipäivän aloitti Helge Blakksrudin vetämä paneeli ”Russian Memory Politics Before and After the War in Ukraine: Cases from the Regional and Bilateral Scenes”. Harvard Bækken Norjan Maanpuolustusinstituutista esitti hienon huomion, kuinka patriottisessa kasvatuksessa Venäjällä nykyistä tilannetta kehitetään ja selitetään ”sekoittamalla sotia” (*merging wars*). ”Sotilaallinen erikoisoperaatio” yhdistetään retoriikan avulla ennen kaikkea toisen maailmansodan ponnistuksiin. Sen lisäksi että kuviolla sekoitetaan kansalaisten päitä ja vältytään puhumasta todellisesta tilanteesta, sillä petaillaan jo sitä, kuinka kasvavan venäläisen sukupolven tulisi muistella Ukrainan tapahtumia. Olga Malinova jatkoi historiallisen muistin sekoittamisen tiellä ja kertoi, kuinka taloudesta puhuttaessa Venäjällä viitataan 1990-luvun kaa-

Taukotunnelmaa Metsatalolla. Kuva: Elena Gorbacheva.

okseen. Valtamedian pääviestinä on, että ”kun selvisimme siitä, niin selviämme tästäkin”. Vies-tin kääntöpuolella on kuitenkin tietous, että juuri Putin on heittänyt kansan takaisin 1990-luvulle. Putinin valta ja suosio on pitkälti perustunut stabiiliuden tuomiseen Venäjälle 1990-luvun koettelemusten jälkeen. Tämä vakauden jakso on nyt ohi.

Viimeisen päivän yleiset keskustelut ja is-tunnot keskittyivät tutkimuksen muutokseen, sen reflektiiviseen ja kriittiseen arviointiin, sekä tiedeyhteisön rooliin. Hanna Smith luotsasi pyöreän pöydän keskustelua turvallisuus- ja aluetutkimuksen tulevaisuuden näkymistä sodan aikana ja sen jälkeen. Olga Olikertoi esiin paradigman muutoksena sen, että olemme nyt todella päättäneet vastata Venäjän luomaan turvallisuus-uhkaan Euroopassa. Hän peräänkuulutti avoimen keskustelun merkitystä tiedeyhteisössä ja laajemmin eri toimijoiden kanssa. Kristi Raik korosti pienten valtioiden toimijuuden tunnustamista ja painotti, että pelkästään suurvaltojen määrittämä turvallisuuspolitiikka on kestänyt. Hän kehotti välttämään toiveajattelua, länsimaisen maailmankuvan heijastamista muihin toimijoihin, ja keskittymään niiden sijaan vakavammin siihen, kuinka nämä toimijat itse määrittävät omat intressinsä. Jyrki Terva muistutti vasta sodan lopputuleman määrävän lopulta sen, mitä siitä on otettava opiksi.

Moni tieteenekijä on kokenut tukalaksi paineen kommentoida puhtaasti tulevaisuutta. Aleksanteri-konferenssissa käytiin laajaa, avointa ja armahtavaakin keskustelua siitä, kuinka tiedeyhteisön on lopulta mahdotonta ennustaa tulevaa. Akateeminen maailma voi vain rajata mahdollisia kehityskulkuja.

Konferenssin viimeisessä keskustelussa käsiteltiin Ukraina-tutkimuksen tulevaa roolia ja keinoja vahvistaa sen ääntä. Tiedeyhteisön tuki ukrainalaisille on tärkeää. Tätä työtä tulee jatkaa ja Ukraina-tutkimuksen kenttää on vahvistettava myös pitkällä aikatahtimella. Katri Pynnöniemi tiivistä loppupuheenvuorossaan, miten konferenssissa onnistuttiin luomaan vilpitön ja realistinen alusta keskustelun käymiselle. Ta-

pahtuma tarjosi varmasti jokaiselle osallistujalle inspiraatiota tieteelliseen työskentelyyn. Turvalisuuspolitiikan, sotatieteiden ja aluetutkimuksen yhdistävälle työlle on suuri tarve.

Eikun hommiin!

Jonna Alava
Santeri Kytöneva